

همافزایی راهبری و بالندگی روانی: از نقش تا کاربرد مدیران و مشاوران در مدارس دوره اول متوسطه

کریم کریمی، پریسا کریمی

کارشناسی علوم تربیتی

Karimkarimiiii1347@gmail.com

دانشجوی دکتری روانشناسی عمومی

parisakarimii3773@gmail.com

MDOI-02-2026.0500
MNR-521-2-23B62C

چکیده

دوره اول متوسطه یکی از بحرانی ترین و سرنوشت سازترین مقاطع تحصیلی و رشدی است که با جهش های بلوغ، شکل گیری پایه های هویت فردی-اجتماعی و انتخاب مسیرهای آینده تحصیلی همراه است. در این زیست بوم حساس، موفقیت تربیتی و تحصیلی در گرو پیوند کارکردی و تعامل سازنده میان دو رکن کلیدی مدرسه، یعنی «مدیر» به عنوان راهبر آموزشی-تربیتی و «مشاور» به عنوان تسهیل گر سلامت روان و رشد فردی است. پژوهش حاضر با رویکرد مروری توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر پروتکل پریزما انجام شده و هدف آن تبیین و واکاوی پیوستار «از نقش تا کاربرد» مدیران و مشاوران و مدل های همکاری بین حرفه ای آنان در دوره اول متوسطه است. با بررسی جامع اسناد بالادستی (نظیر سند تحول بنیادین) و ۲۰ پژوهش معتبر داخلی طی سال های ۱۳۸۹ تا ۱۴۰۳، یافته ها نشان داد که حرکت از نقش های سنتی و ایستا به سمت کاربردهای عملیاتی، نیازمند گذار از «مدیریت اداری» به «رهبری توزیع شده و آموزشی» و از «مشاوره بحران محور» به «مشاوره جامع رشدی و پیشگیرانه» است. کاربست عملی این هم پوشانی در سه عرصه حیاتی «هدایت تحصیلی فرایندی»، «پیشگیری از آسیب های نوپدید و ارتقای سلامت روان» و «مشارکت دهی اولیا و معلمان» متبلور می شود. در پایان، موانع سیستمی و ارتباطی موجود تحلیل و راهکارهای کاربردی جهت توسعه صلاحیت های حرفه ای و ایجاد کارگروه های تلفیقی سلامت و آموزش ارائه شده است.

کلیدواژه ها: راهبری آموزشی، مشاوره مدرسه، دوره اول متوسطه، همافزایی بین حرفه ای، سلامت روان

دانش آموزان، هدایت تحصیلی.

مقدمه

مدرسه در فلسفه تعلیم و تربیت نوین صرفاً کانون انتقال محفوظات درسی نیست، بلکه کانون تمرین زیست فردی و اجتماعی، تکوین شخصیت و بسط شایستگی های انسانی است (موسوی و همکاران، ۱۳۹۹). در نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران، دوره اول متوسطه (پایه های هفتم، هشتم و نهم) به عنوان پل انتقال از کودکی به نوجوانی شناخته می شود؛ برهه ای که در روان شناسی تحولی با تغییرات گسترده فیزیولوژیکی، شناختی، هیجانی و اجتماعی هم زمان است (احمدی و کاظمی، ۱۳۹۵). در این سنین، نوجوانان با چالش هایی همچون بحران هویت، میل به استقلال طلبی، دگرگونی در گروه های همسالان و فشارهای مربوط به انتخاب شاخه تحصیلی روبه رو هستند.

پاسخ گویی به این الزامات چندبُعدی نیازمند یک ساختار سازمانی هوشمند، منعطف و همراه در مدرسه است. در این ساختار، دو کنش گر اصلی یعنی «مدیر مدرسه» در مقام سیاست گذار اجرایی و رهبر تربیتی، و «مشاور مدرسه» در جایگاه متخصص حوزه روان شناختی و رشد، شاکله اصلی هدایت و پشتیبانی از دانش آموزان را تشکیل می دهند (باقری و فراهانی، ۱۴۰۰). با این حال، شواهد میدانی و ادبیات پژوهشی حاکی از آن است که در بسیاری از موارد میان «تعاریف نظری نقش ها» و «کاربردهای عملیاتی» شکاف معناداری وجود دارد؛ به گونه ای که پتانسیل بالای همکاری میان مدیریت و مشاوره به امور روتین دفتری، ارجاعات صرفاً تنبیهی و پاسخ به بخش نامه ها تقلیل یافته است (کریمی و ناصری، ۱۳۹۷). بازتعریف این مناسبات و گذر از مرزهای جزیره ای به سوی یک پارادایم هم افزا، ضرورت بنیادین نظام آموزشی معاصر است.

بیان مسئله

سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، مدرسه را «کانون اصلی عرضه خدمات و فرصت های تعلیم و تربیتی» معرفی می کند که در آن تمام عوامل سازمانی باید به صورت یکپارچه برای رساندن متریان به مراتب حیات طیبه بکوشند (صادقی، ۱۳۹۸). دوره اول متوسطه به طور اخص، محل تلاقی دو مأموریت بزرگ است: نخست، مدیریت بحران های رفتاری و انطباقی بلوغ؛ دوم، اجرای فرایند حساس هدایت تحصیلی بر پایه سنجش استعداد و رغبت (حسینی و جلالی، ۱۳۹۸).

مسئله اساسی این است که در سطح اجرا، میان شرح وظایف ابلاغی و کاربست میدانی مدیر و مشاور ناهماهنگی و موازی کاری های متعددی مشاهده می شود:

مدیران به دلیل تراکم وظایف اداری، مالی و بخشنامه ای، نقش «رهبری تربیتی» را به «مدیریت امور جاری» تقلیل داده و خدمات مشاوره ای را اغلب مقوله ای فرعی، تزئینی و یا صرفاً ابزاری برای مداخله در رفتارهای هنجارشکنانه در نظر می گیرند (نیک پی و همکاران، ۱۳۹۶).

مشاوران به دلیل کمبود نیرو، فقدان پروتکل های مشترک مشارکتی و عدم تفکیک وظایف، اغلب در نقش های ثانویه نظیر نظارت بر امتحانات یا نظم حیاط ادغام شده و از اجرای برنامه های مشاوره ای جامع، پیشگیرانه و چندلایه باز می مانند (خادمی و دلاور، ۱۴۰۱).

این ناهمسوئی نه تنها منجر به هدررفت منابع، فرسودگی شغلی مشاوران و انزوای مدیریتی می شود، بلکه دانش آموز نوجوان را در شرایط بحران های خلقی، افت انگیزه تحصیلی و سردرگمی انتخاب رشته بدون چتر حمایتی منسجم رها می سازد. از این رو، بررسی تحلیلی چگونگی انتقال از «نقش مفهومی» به «کاربرد اثربخش» در پیوند میان مدیر و مشاور، مسئله کانونی این پژوهش است.

ضرورت و اهمیت پژوهش

اهمیت پرداختن به این پیوند حرفه ای از چند منظر راهبردی قابل تبیین است:

ضرورت تحولی دانش‌آموزان: دوره نوجوانی اول، اوج آسیب‌پذیری در برابر رفتارهای پرخطر، انحرافات نوپدید در فضای مجازی و فشارهای تحصیلی است. مهار این چالش‌ها بدون مداخله زودهنگام و منسجم امکان‌پذیر نیست (عظیمی و زارع، ۱۳۹۹).

ارتقای کارآمدی نظام تصمیم‌گیری مدرسه: تعامل مستمر مدیر و مشاور باعث شکل‌گیری «مدیریت مبتنی بر شواهد روان‌شناختی» می‌شود؛ مدیریتی که برنامه‌های آموزشی را با وضعیت روانی-هیجانی دانش‌آموزان تطبیق می‌دهد (صالحی و همکاران، ۱۳۹۷).

تحقق اهداف اسناد فرادستی: طبق زیرنظام راهبری و مدیریت در سند تحول بنیادین، مدیر مدرسه یک رهبر فرهنگی است و برنامه مشاوره و راهنمایی باید از حالت درمان‌محور انفرادی به برنامه‌ای مشارکتی و فراگیر تبدیل شود (جمالی و قاسمی، ۱۴۰۲). بدون درک دقیق پیوند میان نقش و کاربرد این دو عامل، این اهداف روی کاغذ باقی خواهند ماند.

روش‌شناسی

پژوهش حاضر از نوع مروری نظام‌مند و تحلیلی-ترکیبی است.

محدوده و جامعه بررسی: کلیه مقالات علمی-پژوهشی، گزارش‌های طرح‌های ملی، و اسناد بالادستی مرتبط با مدیریت آموزشی، مشاوره مدرسه و تعاملات حرفه‌ای در دوره متوسطه اول در پایگاه‌های اطلاعات علمی معتبر کشور (نظیر SID، مگ‌ایران، نورمگز و پرتال جامع علوم انسانی) که بین سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۴۰۳ به چاپ رسیده‌اند.

معیارهای ورود: تمرکز بر مدارس متوسطه یا متغیرهای مربوط به مدیریت، رهبری آموزشی، هدایت تحصیلی و مشاوره؛ روش‌شناسی معتبر؛ انتشار در نشریات دارای رتبه علمی-پژوهشی وزارت علوم یا آموزش و پرورش.

معیارهای خروج: مقالات همایشی با فرآیند داوری کوتاه مدت، پژوهش های متمرکز بر مقطع ابتدایی یا دانشگاهی، و متون فاقد تحلیل نظری و کاربردی.

فرآیند تحلیل: در نهایت ۲۰ عنوان اثر منتخب بر اساس تکنیک تحلیل مضمون (Thematic Analysis) استخراج، دسته بندی و در چهار بعد «نقش ها»، «کاربردها»، «چالش های تعاملی» و «الگوهای همکاری» مورد سنتز قرار گرفتند.

پیشینه پژوهشی

مرور ادبیات پژوهشی پیشین گویای وجوه مختلف این ارتباط است:

جهان بخش و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی نشان دادند که رهبری توزیع شده مدیران اثر مستقیم و معناداری بر اشتیاق شغلی مشاوران و کاهش رفتارهای نابهنجار دانش آموزان دارد.

امیری و شریفی (۱۳۹۶) دریافتند مدرسی که در آن ها مدیران سبک رهبری مشارکتی دارند، برنامه های مشاوره ای تا ۷۰ درصد نرخ پوشش و موفقیت بالاتری در غربالگری مشکلات روانی نوجوانی دارند.

فتحی واجارگاه و رضایی (۱۳۹۴) بر این نکته تأکید دارند که فرایند راهنمایی تحصیلی زمانی به نتایج پایدار می رسد که مدیریت مدرسه بستر فیزیکی، ساختاری و فرهنگی مشارکت فعال مشاور با دبیران را تسهیل کرده باشد.

نیک پی و همکاران (۱۳۹۶) و کریمی و ناصری (۱۳۹۷) به موانع ساختاری اشاره کرده اند؛ نتایج این پژوهش ها نشان می دهد که غالب مشاوران از ابهام در نقش ها و عدم آشنایی کافی مدیران با استانداردهای کار مشاوره ای گله مندند، و مدیران نیز مشاوران را نا آشنا با محدودیت های اجرایی و بخشنامه ای مدرسه قلمداد می کنند.

یافته های پژوهش

۶.۱. از نقش های تعریفی تا کاربردهای عملیاتی مدیر

بر اساس تحلیل ادبیات پژوهش، نقش های مدیر در دوره اول متوسطه باید از حیطه نظارت صرفاً فیزیکی به حیطه رهبری آموزشی و حمایتی تغییر یابد (جدول ۱).

جدول ۱: تحول نقش و کاربرد مدیر در مدرسه متوسطه اول

بعد	نقش سنتی / کلیشه ای	کاربرد نوین و اثربخش
جوسازمانی	اعمال نظم انضباطی خشک و دستورالعمل محور	خلق فضای امن عاطفی و مشوق سلامت روان (باقری و فراهانی، ۱۴۰۰)
حمایت مشاوره ای	تخصیص نامناسب اتاق و مداخله در رازداری	بسترسازی منابع، ایجاد حریم امن برای مشاوره و مشروعیت بخشی به خدمات (صالحی و همکاران، ۱۳۹۷)
مدیریت کارکنان	سلسله مراتبی، فردمحور و بازرسی ابلاغی	رهبری توزیع شده و ایجاد تیم های مشترک با حضور مشاور و معلمان (جهان بخش و همکاران، ۱۳۹۹)

۶.۲. از نقش های تعریفی تا کاربردهای عملیاتی مشاور

مشاوران در مدارس نوین صرفاً فردی پشت میز نشسته و منتظر ورود دانش آموزان آسیب دیده نیستند.

جدول ۲: تحول نقش و کاربرد مشاور در مدرسه متوسطه اول

بعد	نقش سنتی / کلیشه‌ای	کاربرد نوین و اثربخش
سطح	درمان‌نگر، منفعل و پس	پیشگیرانه، ارتقایی، چندسطحی و غربالگری فعال
مداخله	از رخداد بحران	(عظیمی و زارع، ۱۳۹۹)
رویکرد	مصاحبه فردی محدود در	رویکرد اکولوژیک: پیوند دانش‌آموز، خانواده، معلم و
حرفه‌ای	خلأ	مدیریت (خادمی و دلاور، ۱۴۰۱)
هدایت	تکمیل فرم‌ها در انتهای	فرایند سه ساله خودآگاهی، کشف استعداد و آمادگی
تحصیلی	پایه نهم	مسیر شغلی (حسینی و جلالی، ۱۳۹۸)

۶.۳. قلمروهای مشترک هم‌افزایی (کاربردهای توأم)

سنتز داده‌ها نشان می‌دهد تعامل اثربخش این دو مقام در سه حیطه اصلی خود را نشان می‌دهد:

پایش و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و افت تحصیلی: تشکیل «کمیته بهداشت روان و فوریت‌های روانی-اجتماعی» در مدرسه به ریاست مدیر و دبیری مشاور، مداخله زودهنگام در خشونت، رفتارهای خودآسیب‌رسان و وابستگی به اینترنت را تضمین می‌کند (زارعی و پورطاهری، ۱۴۰۲).

هدایت تحصیلی و فرایند تصمیم‌گیری رشدی: مدیر ابزارهای اجرایی و جلسات توجیهی را مدیریت می‌کند و مشاور داده‌های حاصل از آزمون‌های رغبت و استعداد و عملکرد تحصیلی را برای دانش‌آموز و خانواده رمزگشایی می‌نماید (صادقی، ۱۳۹۸).

توانمندسازی خانواده ها و معلمان: پیوند مشاور با معلمان از طریق جلسات شورای دبیران با تسهیل گری مدیر، باعث می شود شیوه برخورد معلمان با نوجوان دچار افت انگیزه یا نوسانات خلقی مبتنی بر اصول علمی باشد (شعبانی و همکاران، ۱۴۰۲).

نتیجه گیری

بررسی های مروری نشان می دهد که دوره اول متوسطه به دلیل پیچیدگی های تحولی دوران نوجوانی، تاب آوری رویکردهای سنتی و تفکیک شده مدیریتی و تربیتی را ندارد. نقطه شکست برنامه های هدایت تحصیلی و طرح های پیشگیری از آسیب های رفتاری در مدارس، فقدان پل ارتباطی استوار میان «راهبری مدیر» و «تخصص مشاور» است.

مدیر مدرسه بدون پشتوانه تخصصی مشاور در معرض خطای تصمیم گیری های مستبدانه یا تک بعدی آموزشی قرار دارد، و مشاور مدرسه بدون حمایت اقتداربخش و منابع لجستیکی مدیر، عنصری منزوی و بی اثر در ساختار مدرسه باقی خواهد ماند. بنابراین، کاربرست موفق نقش ها مستلزم آن است که مدیران نگرش خود را از «مدرسه اداری» به «مدرسه ارتقادهنده سلامت و یادگیری» تغییر دهند و مشاوران نیز با بازنمایی داده محور کارکردهای خود و خروج از اتاق مشاوره، در مدیریت زیست بوم تربیتی مشارکت فعال داشته باشند.

پیشنهادهای کاربردی

بر پایه یافته های تحلیلی، پیشنهادات زیر در سه سطح تفکیک می شود:

پیشنهادهای به مدیران مدارس متوسطه اول:

نهادینه سازی شورای سلامت روان مدرسه: راه اندازی نشست های هفتگی ۳۰ دقیقه ای با مشاور جهت تحلیل اطللس روانی-رفتاری مدرسه و شناسایی دانش آموزان در معرض خطر به جای اکتفا به جلسات اداری ماهانه.

صیانت از هویت حرفه ای مشاور: خودداری اکید از محول کردن وظایف اجرایی و انضباطی ناسازگار (نظیر کنترل حضور و غیاب، حضور اجباری در حیاط مدرسه به عنوان ناظم یا تصحیح اوراق) به مشاور که رازداری و اعتماد دانش آموزان را مخدوش می کند.

تأمین محیط فیزیکی واجد استانداردهای مشاوره: تجهیز اتاقی آرام، آکوستیک، با دسترسی مناسب و به دور از رفت و آمدهای پرسر صدا به منظور رعایت اصل محرمانگی جلسات. پیشنهادات به مشاوران مدارس متوسطه اول:

گذار از نقش درمانی به نقش تسهیل گر فرایندی: طراحی بسته های کلاسی کوتاه برای مهارت های جرئت ورزی، مدیریت خشم و حل تعارض برای دوره های پایه هفتم تا نهم با همکاری معلمان.

ارائه گزارش های تحلیلی و شواهد محور به مدیریت: ارائه گزارش های آماری دوره ای و ناشناس از وضعیت استرس، انگیزش و تمایلات تحصیلی دانش آموزان به مدیر جهت برنامه ریزی تقویم اجرایی و امتحانی مدرسه.

ایجاد میزهای گفت و گوی دانش آموزی و والدین: برگزاری کارگاه های مشترک در خصوص والدگری نوجوانی با حضور و حمایت مدیریت در جلسات انجمن اولیا و مربیان.

پیشنهادات برای ستاد و مناطق آموزش و پرورش:

برگزاری دوره های آموزشی مشترک: اجرای دوره های ضمن خدمت پیوسته با حضور توأم مدیران و مشاوران با موضوعاتی چون «مدیریت آسیب های اجتماعی نوپدید» و «مدل های رهبری مشارکتی».

اصلاح شاخص های ارزیابی عملکرد مدیران: لحاظ نمودن شاخص میزان توجه مدیر به سلامت روان، کیفیت هدایت تحصیلی و میزان تعامل با مشاور در ارزشیابی سالانه مدیران.

منابع

- احمدی، غلامعلی، و کاظمی، مرضیه. (۱۳۹۵). بررسی نیازهای راهنمایی و مشاوره‌ای دانش‌آموزان دوره اول متوسطه و میزان تحقق آن. *فصلنامه تعلیم و تربیت*، ۳۲(۴)، ۴۵-۶۸.
- امیری، صابر، و شریفی، عنایت‌الله. (۱۳۹۶). نقش سبک‌های رهبری مدیران در عملکرد حرفه‌ای مشاوران مدارس. *فصلنامه مدیریت و رهبری آموزشی*، ۱۱(۴۴)، ۲۵-۴۰.
- باقری، خسرو، و فراهانی، مرتضی. (۱۴۰۰). تحلیلی بر روابط بین‌فردی ارکان تربیتی مدرسه و اثر آن بر نشاط اجتماعی دانش‌آموزان. *پژوهش‌نامه مبانی تعلیم و تربیت*، ۱۱(۱)، ۸۹-۱۰۸.
- جمالی، علیرضا، و قاسمی، حامد. (۱۴۰۲). رهبری آموزشی مبتنی بر سند تحول بنیادین: بررسی وظایف مدیران در ارتقای ساحات زیستی و بدنی و عبادی. *فصلنامه نوآوری‌های آموزشی*، ۲۲(۸۵)، ۱۱۵-۱۳۸.
- جهان‌بخش، مریم، جعفری، پیوش، و قورچیان، نادرقلی. (۱۳۹۹). تدوین الگوی رهبری توزیع‌شده در مدارس متوسطه و پیامدهای آن بر جو مدرسه. *فصلنامه مدیریت برآموزش سازمان‌ها*، ۹(۱)، ۵۵-۷۸.
- حسینی، سیده مریم، و جلالی، داریوش. (۱۳۹۸). آسیب‌شناسی اجرای فرایند هدایت تحصیلی در دوره اول متوسطه از دیدگاه مشاوران و مدیران. *فصلنامه رویکردهای نوین آموزشی*، ۱۴(۱)، ۷۱-۹۲.
- خادمی، محسن، و دلاور، علی. (۱۴۰۱). مدل جامع خدمات مشاوره‌ای چندسطحی در نظام مدارس ایران: مطالعه ترکیبی. *فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی*، ۱۳(۵۱)، ۳۳-۶۰.
- درتاج، فریبرز، و زهرایی، شهرام. (۱۳۹۴). اثربخشی برنامه‌های توانمندسازی روانی-اجتماعی در کاهش رفتارهای پرخطر دانش‌آموزان مقطع متوسطه. *مجله روان‌شناسی مدرسه*، ۴(۳)، ۳۵-۵۴.

زارعی، سجاد، و پورطاهری، افسانه. (۱۴۰۲). مدیریت بحران های رفتاری و سلامت روان دانش آموزان در بستر همکاری ارکان مدرسه. پژوهش در نظام های آموزشی، ۱۷(۶۲)، ۹۷-۱۱۲.

سبحانی نژاد، مهدی، و یوزباشی، علیرضا. (۱۳۹۳). شایستگی های حرفه ای مدیران آموزشی در تعامل با کادر تخصصی مدارس. فصلنامه اندیشه های تازه در علوم تربیتی، ۹(۳)، ۸۳-۹۸.

شعبانی، راضیه، نادری، فرح، و حسینی، علیرضا. (۱۴۰۲). مقایسه اثربخشی مداخلات مدرسه محور مشترک مدیر-مشاور بر اشتیاق تحصیلی و تاب آوری نوجوانان. مطالعات روان شناسی تربیتی، ۲۰(۵۱)، ۱۴۳-۱۶۸.

صادقی، رسول. (۱۳۹۸). فراتحلیل چالش های پیش روی فرایند هدایت تحصیلی در مدارس ایران. فصلنامه پژوهش های کاربردی روان شناختی، ۱۰(۲)، ۱۵۳-۱۶۹.

صالحی، مسلم، بهرامی، مسعود، و ابراهیمی، پروین. (۱۳۹۷). رابطه بین سلامت سازمانی مدرسه و کارایی کارکرد مشاوران در مقطع متوسطه. فصلنامه رهیافتی در مدیریت آموزشی، ۹(۳۵)، ۲۰۱-۲۱۸.

عظیمی، هادی، و زارع، حمید. (۱۳۹۹). بررسی وضعیت شیوع آسیب های نوپدید روانی-اجتماعی در بین دانش آموزان دوره اول متوسطه. مجله مطالعات علوم اجتماعی ایران، ۱۷(۶۴)، ۸۱-۹۸.

فتحی واجارگاه، کوروش، و رضایی، پروانه. (۱۳۹۴). آسیب شناسی هدایت تحصیلی و نقش چندگانه کادر مدرسه. مطالعات برنامه ریزی درسی و آموزشی، ۵(۲)، ۹-۲۸.

کریمی، فریبا، و ناصری، صدیقه. (۱۳۹۷). تبیین تعارض نقش و ابهام نقش در میان مشاوران مدارس متوسطه و راهکارهای تعدیل آن توسط مدیران. فصلنامه مشاور مدرسه، ۱۳(۳)، ۳۴-۴۷.

موسوی، سیده معصومه، حسن آبادی، حمیدرضا، و کاظمی، فرهاد. (۱۳۹۹). نقش هماهنگی خانواده، مدیر و مشاور در بهزیستی تحصیلی نوجوانان دوره اول متوسطه. فصلنامه مشاوره کاربردی، ۱۰(۲)، ۱-۲۲.

ناوه ابراهیم، عبدالرحیم، و فدوی، لیلا. (۱۳۹۱). تعاملات بین حرفه‌ای کارکنان مدرسه و تأثیر آن بر بهداشت روانی محیط یادگیری. فصلنامه مدیریت بر آموزش سازمان‌ها، ۱(۲)، ۱۱-۳۰.

نیک‌پی، ایرج، فرحبخش، سعید، و مبینی، هادی. (۱۳۹۶). مطالعه کیفی موانع و چالش‌های تعامل سازنده بین مدیران و مشاوران مدارس. فصلنامه راهبردهای آموزش در علوم پزشکی، ۱۰(۵)، ۳۴۱-۳۵۰.

یارمحمدیان، احمد، و قنبری، سارا. (۱۳۹۵). بررسی رابطه جو روانی-اجتماعی کلاس درس و کارآمدی مشاوره‌ای بر کاهش اضطراب و رفتارهای نابهنجار نوجوانان. فصلنامه نوآوری‌های تربیتی، ۱۵(۵۷)، ۷۷-۹۶.

